

दीर्घसिंह बमको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

नेपाली केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्ष

दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी :

पदमबहादुर साउद

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६८

शोधनिर्देशक :
उपप्रा. रामेश्वर अर्याल

दीर्घसिंह बमको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

नेपाली केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्ष

दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी :

पदमबहादुर साउद

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६८

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षमा अध्ययनरत पद्मबहादुर साउदले गीतकार दीर्घसिंह बमको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । म उहाँको शोधकार्यबाट सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

उप-प्रा. रामेश्वर अर्याल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति : २०६८/०२/२५

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र पदमबहादुर साउदले स्नातकोत्तर तह नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको गीतकार दीर्घसिंह बमको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१.	प्रा. राजेन्द्र सुवेदी	(विभागीय प्रमुख)	
२.	उपप्रा रामेश्वर अर्याल	(शोधनिर्देशक)	
३.	सहप्रा गंगाप्रसाद अधिकारी	(बाह्य परीक्षक)	

मिति: २०६८/२/३०

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु रामेश्वर अर्यालज्यूको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो व्यस्त जीवनमा पनि अमूल्य समय दिइ मलाई सल्लाह, सुझाव र मार्ग निर्देशन समेत गरी यस शोधकार्यको लेखनमा प्रेरित गर्नु हुने मेरा शोधनिर्देशक गुरुप्रति म हार्दिक आभार एवम् कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

शोधप्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गर्नु हुने विभागीय प्रमुखप्रति पनि कृतज्ञ छु । त्यस्तै नेपाली साहित्य, नेपाली लोकसाहित्य र नेपाली भाषाका विभिन्न शीर्षकमा शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गर्दै आएकोमा नेपाली केन्द्रीय विभागलाई र शोधपत्र तयारी पार्दा आवश्यक पुस्तकहरू उपलब्ध गराइदिने केन्द्रीय पुस्तकालयलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराई आफ्नो जीवनका विविध पक्षको लिखित तथा मौखिक जानकारी दिएर सहयोग, सल्लाह गर्ने मेरा शोधनायक आदरणीय डा. दीर्घसिंह बमज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधनायकका बारेमा सूचना तथा जानकारी दिने शोधनायकको पत्नी सलोनी बम र उहाँका परिवारलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यस शोधकार्यकै तयारीका क्रममा विविध पक्षबाट सहयोग गरी उचित सल्लाह र हौसला प्रदान गर्ने दुर्गालक्ष्मी बहुमुखी क्याम्पस अत्तरिया, कैलालीका क्याम्पस प्रमुख गिरिराज कडायत तथा दुर्गालक्ष्मी उ.मा.वि. अत्तरिया, कैलालीका प्राचार्य तुलबहादुर साउदलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । त्यस्तै हर्कबहादुर साउद, गिरिसिंह बोहरा, वीरेन्द्र कडायत, सुनील कुँवर, दीनानाथ भट्ट (डी.एन.), प्रेम लम्साल पनि धन्यवादका पात्र छन् । साथै यस शोधपत्रलाई छिटोछरितो रूपमा टङ्गण गर्ने दुर्क कम्प्युटर सिस्टम, कीर्तिपुरका दुर्कमान महर्जनलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्तमा प्रस्तुत शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुरसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति : २०६८।३।३

पदमबहादुर साउद
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शैक्षिक सत्र २०६३-६५

विषय-सूची

शोधनिर्देशकको सिफारिस	
कृतज्ञता-ज्ञापन	
स्वीकृति-पत्र	
विषय-सूची	
सङ्केत सूची	
शोधपत्रको परिचय	(क)-(घ)
परिच्छेद एक: दीर्घसिंह बमको जीवनी	१
१.१ जन्म र जन्मस्थान	१
१.२ वंशपरम्परा र पारिवारिक पृष्ठभूमि	१
१.३ बाल्यकाल र उपनयन संस्कार	४
१.४ शिक्षादीक्षा	४
१.४.१ विद्यालयस्तरको शिक्षा	४
१.४.२ उच्च शिक्षा	५
१.५ दाम्पत्य जीवन र पारिवारिक स्थिति	७
१.६ आर्थिक अवस्था	७
१.७ कार्यक्षेत्र	८
१.७.१ चिकित्सा व्यवसाय	८
१.८ साहित्यिक लेखन	९
१.८.१ प्रेरणा र प्रभाव	९
१.८.२ प्रथम प्रकाशित रचना र प्रसारित गीत	१०
१.८.३ प्रथम प्रकाशित कृति	१०
१.८.४ प्रकाशित कृतिहरूको सूची	११
१.९ सामाजिक सेवा	११
१.९.१ साहित्यिक संघ संस्थाको स्थापना र संलग्नता	११
१.९.२ स्वास्थ्य क्षेत्रमा योगदान	१२
१.९.३ समितिहरूको सदस्य	१२
१.१० सम्मान तथा पुरस्कार	१३
१.११ रुचि तथा स्वभाव	१४
१.१२ भ्रमण	१५
१.१३ जीवनदर्शन	१५
परिच्छेद दुई : दीर्घसिंह बमको व्यक्तित्व	१७-२६
२.१ आन्तरिक व्यक्तित्व	१७

२.२	बाह्य व्यक्तित्व	१८
	२.२.१ शारीरिक व्यक्तित्व	१८
	२.२.२ चिकित्सक व्यक्तित्व	१८
	२.२.३ कलाकार व्यक्तित्व	१९
	२.२.४ सामाजिक व्यक्तित्व	१९
	२.२.५ संस्थापक व्यक्तित्व	२०
	२.२.६ मृदुभाषी व्यक्तित्व	२०
२.३	साहित्यिक व्यक्तित्व	२१
	२.३.१ गीतकार व्यक्तित्व	२१
	२.३.२ नाटककार व्यक्तित्व	२३
	२.३.३ कथाकार व्यक्तित्व	२४
	२.३.४ भजनकार व्यक्तित्व	२५
२.४	जीवनी, व्यक्तित्व र साहित्यिक लेखनबीच अन्तरसम्बन्ध	२५

परिच्छेद तीन : दीर्घसिंह बमका साहित्यिक कृतिहरूको अध्ययन २७-९८

३.१	साहित्यिक यात्रा	२७
	३.१.१ चरण विभाजनको औचित्य र आधार	२७
	३.१.२ विधागत साहित्यिक यात्रा	२८
३.२	'विरही माया' गीति सङ्ग्रहको अध्ययन	३०
	३.२.१ शीर्षक	३१
	३.२.२ संरचना	३१
	३.२.३ विषयवस्तु/भावभूमि	३५
	३.२.३.१ देशप्रेम	३६
	३.२.३.२ प्रकृति प्रेम	३९
	३.२.३.३ सामाजचित्रण र प्रगतिशील दृष्टिकोण	४३
	३.२.३.४ कारुणिकता	४५
	३.२.३.५ प्रणय/शृङ्गार भाव	४८
	३.२.३.६ पवित्र प्रेमको पक्ष र बनावटी प्रेमको विपक्ष	५५
	३.२.३.७ चञ्चल भावुकताको प्रयोग	५७
	३.२.३.८ कौतुहलताको प्रयोग	५८
	३.२.३.९ कल्पनाको प्रचुरता	६०
	३.२.३.१० मनोविज्ञान	६३
	३.२.३.११ विसङ्गतिवादी तथा अस्तित्ववादी भाव	६५

३.२.३.१२ भाग्यवादी भावना	६६
३.२.३.१३ आध्यात्मिकता र दार्शनिकता	६९
३.२.३.१४ सामाजिक सांस्कृतिक चित्रण	७१
३.२.३.१५ वैचारिकता	७३
३.२.४ परिवेश	७७
३.२.५ लयविधान	८०
३.२.६ भाषाशैली	८२
३.२.६.१ कथ्यभाषाको प्रयोग	८२
३.२.६.२ शब्द प्रयोग	८२
३.२.६.३ अलङ्कार विधान	८३
- शब्दालङ्कार	८४
- अर्थालङ्कार	८६
३.२.६.४ बिम्ब र प्रतीक	८९
३.२.७ कथनपद्धति	९१
३.३ पखालिएको सिन्दुर रेडियो नाटकको अध्ययन	९३
३.३.१ विषयवस्तु	९३
३.३.२ मूलभाव	९४
३.३.३ परिवेश	९५
३.३.४ संवाद	९५
३.३.५ भाषाशैली	९५
३.३.६ शीर्षकको सार्थकता	९६
३.४ दीर्घसिंह बमको साहित्यिक योगदानको मूल्याङ्कन	९७
परिच्छेद: चार उपसंहार तथा निष्कर्ष	९९-१०१
सन्दर्भग्रन्थ-सूची	१०२

सङ्केत सूची

ई.सं.	–	ईस्वी संवत्
एस्.एल.सी.	–	स्कूल लिभिड सर्टिफिकेट
एम्.डी.	–	डाक्टर अफ मेडिसिन
एम्.ए.	–	मास्टर इन आर्टस्
क्र.सं.	–	क्रम संख्या
कि.ग्रा.	–	किलोग्राम
डा.	–	डाक्टर
गा.वि.स.	–	गाउँ विकास समिति
त्रि.वि.	–	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नि.मा.वि.	–	निम्न माध्यमिक विद्यालय
मा.वि.	–	माध्यमिक विद्यालय
प्रा.डा.	–	प्राध्यापक डाक्टर
उ.मा.वि.	–	उच्च माध्यमिक विद्यालय
ने.के.वि.	–	नेपाली केन्द्रीय विभाग
पृ.	–	पृष्ठ
आई.एस्सी.	–	इन्टरमेडियट इन साइन्स
वि.एस्सी.	–	ब्याचलर इन साइन्स
वि.सं.	–	विक्रम संवत्
. . .	–	केही अंश छोडिएको
()	–	विकल्पबोधक
“	–	शीर्षकबोध
–	–	योजक